

Okrugli stol povodom Svjetskog dana logike Zagreb, 14. siječnja, 2026. Izvještaj

U Velikoj dvorani Instituta za filozofiju 14. siječnja 2026. godine obilježen je Svjetski dan logike. Organizatori okruglog stola bili su Institut za filozofiju, Centar za javnu filozofiju koji djeluje pri Institutu za filozofiju i Udruga za promicanje filozofije. U ime Instituta za filozofiju okupljenima se obratio ravnatelj dr. sc. Luka Boršić, kratko se osvrnuvši na krucijalnu važnost logike – kako za filozofsku refleksiju, tako i za valjano rasuđivanje u složenim društveno-povijesnim okolnostima – te na doprinos zaposlenika Instituta za filozofiju istraživanju logičkih tema od njegovih početaka do danas. U ime Centra za javnu filozofiju okupljenima se obratio dr. sc. Ivan Restović, koji je preuzeo ulogu moderatora, a u ime Udruge za promicanje filozofije okupljene je pozdravio dr. sc. Dušan Dožudić. Okrugli stol nije imao središnju temu, kao primjerice 2022. (»Logika i kritičko mišljenje«) ili 2023. godine (»Hrvatski gimnazijski udžbenici iz logike«), već su se izlagači usredotočili na vlastita, specijalistička područja interesa.

Seriju desetominutnih izlaganja započeo je dr. sc. Tin Adlešić (Fakultet kemijskog inženjerstva i tehnologije, Sveučilište u Zagrebu). U prvome dijelu izlaganja Adlešić se usredotočio na razvoj teorije skupova, od ranih matematičkih teorija nastalih iz radova Riemanna, Dedekinda i Cantora do moderne teorije, koju obilježavaju metodološka strogoća i aksiomatizacija. U tom je povijesnom kontekstu posebno istaknuo važnost istraživanja logičkih paradoksa (npr. Cantorova, Burali-Fortijeva i Russellova), hipoteze kontinuuma te Zermelo-Fraenkelove teorije skupova. U drugome dijelu izlaganja Adlešić je predstavio osnove Quineove teorije skupova, izložene u djelu *New Foundations for Mathematical Logic*. Ta teorija pojednostavljuje pristup Whiteheada i Russella iz *Principie Mathematice*, dopušta velike skupove (npr. univerzalni skup), ali ne dopušta aksiom izbora. Quineovu teoriju skupova usporedio je s kasnijom NFU-modifikacijom (Jensen, 1969.), zaključivši da potonja pruža primjereniji okvir za formalizaciju temelja matematike.

Usljedilo je izlaganje dr. sc. Gabriele Bašić Hanžek (Odsjek za filozofiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu). Bašić Hanžek upozorila je na važnost analize logičkih oblika u hrvatskoj usmenoj književnosti, usredotočivši se na slavensku antitezu – stilsku figuru koja se sastoji od pitanja, odgovora, niječnog

odgovora i zaključnog potvrdnog odgovora. Preliminarno istraživanje zbirki usmenih epskih pjesama pokazuje da antiteza najčešće podrazumijeva nijekanje elementarnih sudova u složenom disjunktivnom sudu te nuđenje novog, potvrdnog odgovora. Međutim, antiteze mogu imati i oblik zaključivanja na najbolje objašnjenje. Kao primjer Bašić Hanžek navela je invokativnu figuru iz *Balade o Asanaginici*: »Šta se bjeli u gori zelenoj? Al' su snjezi, al' su labudovi? Da su snjezi, već bi okopnuli, labudovi, već bi poletjeli; nit' su snjezi, nit' su labudovi, nego šator age Hasan-age«. Takva analiza logičkih oblika ne pridonosi samo boljem razumijevanju usmene književnosti, već je relevantna i za teoretiziranje o povijesnim izvorima logičkog mišljenja. Naime, prema Bašić Hanžek, proučavanje logičkih svojstava slavenske antiteze i narodnih igara pogađanja ide u prilog neadaptacionističkim (npr. Dutilh Novaes), prije nego adaptacionističkim (npr. Sperber i Mercier) objašnjenjima podrijetla deduktivnog mišljenja.

Riječ je zatim preuzeo dr. sc. Ante Debeljuh (Odsjek za filozofiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci). Izlaganje o doksastičkim i epistemičkim logikama započeo je osvrtom na šire pitanje deskriptivnih i normativnih pristupa logici, zaključivši da je njena uloga, među ostalim, izgradnja formalnih modela koji čine inferencijsku infrastrukturu znanstvenih teorija. Formaliziranje znanstveno-filozofskih teorija, istaknuo je, poželjno je iz najmanje četiriju razloga: omogućuje (1) razumijevanje znanstvene teorije na različitim razinama općenitosti, (2) razdvajanje forme od sadržaja, (3) eksplicaciju skrivenih pretpostavaka te (4) uvid u ono što je de facto, a ne samo načelno, izračunljivo unutar pojedine teorije. U drugome dijelu izlaganja Debeljuh se usredotočio na formalnu epistemologiju, naglašavajući pomak prema dinamičnim modelima s više djelatnika, formalizaciju znanja viših redova (»Duško zna da Ante zna da tribina počinje u podne«) te logičku analizu javnog i distribuiranog znanja. Izlaganje je zaključio tvrdnjom da se važnost epistemičke logike sastoji u skretanju pozornosti s apstraktnih propozicijskih odnosa na same djelatnike i njihove epistemičke obveze.

Izlaganje dr. sc. Hrvoja Potlimbrzovića (Odsjek za filozofiju, Filozofski fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku) bilo je usredotočeno na povijest hrvatske logike. Potlimbrzović je započeo pregledom najranijih početaka hrvatske logičke baštine, smjestivši ih u kraj 15. stoljeća s djelom Jurja Dragišića, pritom naglasivši njezin dug i kontinuiran razvoj sve do danas. Zatim je prešao na razdoblje od 16. do 18. stoljeća, istaknuvši niz autora (Benković, Vrančić, Ilirik, Petrić, Medo, Jamrehović, Zanchi, Gradić, Bošković) čiji su logički spisi nastajali na latinskom jeziku. U 19. stoljeću hrvatski su logičari

pisali na talijanskom, latinskom i hrvatskom jeziku. Posebnu je pozornost posvetio pionirskim radovima Bertića (prvi spis iz logike na hrvatskom jeziku), Pacela (prvi cjeloviti udžbenik iz logike na hrvatskom jeziku) i Markovića (prva logička skripta na hrvatskom jeziku za visokoškolsku namjenu) te naglasio prevlast tradicionalne logike. Prvi ozbiljniji tekstovi iz matematičke logike na hrvatskom jeziku pojavljuju se tek sredinom 20. stoljeća, s Devideom i Petrovićem, dok je Nagy najistaknutiji hrvatski matematički logičar s kraja 19. stoljeća, ali je pisao na talijanskom. Izlaganje je zaključio osvrtom na suvremene autore (od Matičevića, Filipovića i Bazale do Švoba, Žarnića i Kovača) te na metodološke poteškoće u istraživanju hrvatske logičke baštine (neprevedena djela, izgubljeni rukopisi i sl.).

Posljednje izlaganje – na temu početaka neformalne logike – održao je dr. sc. Petar Bodlović (Institut za filozofiju, Zagreb). U prvome dijelu izlaganja objasnio je akademski i društveni kontekst koji je potaknuo nastanak neformalne logike na sveučilištima u Kanadi i Sjedinjenim Američkim Državama sedamdesetih godina 20. stoljeća. Na studijima filozofije u tom razdoblju dominirala je formalna logika, koja se prethodnih desetljeća približila matematici i ostvarila značajan napredak. Međutim, studenti i profesori uviđali su ograničenost formalnih metoda kada se one koriste za tumačenje, analizu i vrednovanje složenijih svakodnevnih argumenata (apstraktnost i neosjetljivost na suptilnosti prirodnoga jezika). Kao alternativu, nekolicina filozofa i profesora nastojala je osmisliti logiku koja bi izravnije i sveobuhvatnije pridonosila razvoju kritičkog mišljenja što je posebno bilo važno u turbulentnim društveno-povijesnim okolnostima (Hladni rat, Vijetnamski rat, borba za rasnu ravnopravnost, masovni mediji). U drugome dijelu izlaganja Bodlović se osvrnuo na tri osnovna programska načela neformalne logike – (1) istraživanje konkretnih argumenata umjesto apstraktnih oblika, (2) analiza nededuktivnih argumenata umjesto deduktivnih zaključaka te (3) proučavanje tipičnih argumentacijskih pogrešaka – zaključivši da je današnja neformalna logika disciplina bez jasnih granica i jedinstvene metode.

Usljedila je rasprava o nizu tema: ontologiji skupova, odnosno promjenama u poimanju sastavnih jedinica skupa kroz vrijeme; relevantnosti epistemologije i teorije opravdanja za izgradnju epistemičkih logika; adaptacionističkom objašnjenju podrijetla logičkog zaključivanja; te, naposljetku, zanemarenoj ulozi žena u razvoju hrvatske logike. Raznovrsnost tema vjerno je oslikala široki raspon primjene suvremene logike: od formalizacije temelja matematike do formalizacije usmenog pjesništva i svakodnevnih argumenata. Izlagali su redom mlađi hrvatski logičari, većinom na početku akademskih karijera, kojima je ovim putem omogućeno da svoj rad predstavljaju publici na pristupačniji

i popularniji način. S obzirom na sve navedeno, Institutu za filozofiju, Centru za javnu filozofiju i Udruzi za promicanje filozofije treba čestitati, kako na organizacijskoj odvažnosti, tako i na postignutom rezultatu: kvalitetnom i posjećenom događaju.

Petar Bodlović